

Шалғимбеков Айбек Батырханұлы – тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан тарихы кафедрасы қауымдастырылған профессорының м.а., Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, Қостанай облысы, 111100 Тобыл қ., Дорожная көш. 57, тел.: +7-705-875-54-80, e-mail: salykovaks@mail.ru.

Кажимова Карылғаш Рахымовна – PhD, аға оқытушы, М. Өтемисов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Қазақстан Республикасы, 090000 Орал қ., Н.Назарбаев даңғ. 162, e-mail: kkr_1980@mail.ru.

Yessimbekova Assylzhan Omarovna* – PhD student, Faculty of pedagogy and psychology, I.Zhansugurov Zhetysu University, Republic of Kazakhstan, 040009 Taldykorgan, 187A I.Zhansugurov Str., tel.: +7-708-427-23-06, e-mail: assylsoul@mail.ru.

Utegenova Bibigul Mazanovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associated Professor of the Department of pedagogy, psychology and special education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay, 47 Baitursynov Str., tel.: +7-705-454-61-65, e-mail: bibi1960@mail.ru.

Shalgimbekov Aibek Batyrkhanovich – Candidate of Historical Sciences, acting Associate Professor of the Department of History of Kazakhstan, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, Kostanay region, 111100 Tobyl, 57 Dorozhnaya Str., tel.: +7-705-875-54-80, e-mail: salykovaks@mail.ru.

Kazhimova Karylgash Rakhymovna – PhD, senior teacher, M. Utemisov West Kazakhstan University, Republic of Kazakhstan, 090000 Uralsk, 162 N. Nazarbayev Ave., e-mail: kkr_1980@mail.ru.

XFTAP 14.25.05

ӨОЖ 371.48

<https://doi.org/10.52269/RWEP252281>

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Жарикбаева Д.Р.* – педагогика ғылымдарының кандидаты, Тарих кафедрасының аға оқытушысы, Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы.

Құқықтық мемлекеттің негізгі нысаны болып табылатын азаматтық қоғамның білімді тұлғасын қалыптастыру мәселесі жастардан бастау алатындықтан және қоғамдағы кең таралған құқықтық сауатсыздықты алдын алу мақсатында құқықтық тәрбие мәселелеріне ерекше көңіл бөлу қажеттілігі туындайды. Сол себепті, Қазақстан Республикасының құқықтық сауатты азамат тұлғасын мектеп табалдырығынан қалыптастыру мақсатында, мектептегі құқықтық тәрбиенің сапасын арттыру үшін тәрбиелеудің тиімді әдістерін негізге алу мәселелері осы мақалада қарастырылған. Зерттеу мақсаты – мектеп оқушыларының құқықтық сауаттылығын, қоғамдық және құқықтық санасын, құқықтық мәдениеттілігін қалыптастырумен сипатталады. Мақсаттарына мектеп оқушыларын құқықтық тәрбиелеудің тиімді әдістерін зерттеген ғалымдардың тұжырымдарын, анықталған әдістерді негізге ала отырып құқықтық тәрбие жоспарын даярлау және осы жоспар негізінде зерттеу жұмысын жүргізіп, нәтижесін қорытындылап, тиімді әдістерді анықтау. Отандық және шетелдік ғалымдардың құқықтық білім мен тәрбие, құқықтық сана мен құқықтық мәдениет туралы зерттеулері негізге алынған. Құқықтық тәрбие жұмыстарын сапалы жүзеге асыру мақсатында 5 сыныпқа арналған құқықтық тәрбие жоспары құрастырылып, осы жоспар негізінде зерттеу жұмыстары жүргізілген. Жүргізілген зерттеу жұмыстарының нәтижелері салыстырмалы түрде кесте және диаграмма негізінде берілген.

Түйінді сөздер: құқықтық тәрбие, құқықтық мәдениет, құқықтық сана, тәрбиелеу үдерісі, тәрбие әдістері.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Жарикбаева Д.Р.* – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры истории, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, Республика Казахстан.

В условиях формирования правового государства и гражданского общества ключевое значение приобретает формирование у подрастающего поколения правовой грамотности, правосознания и правовой культуры. Поскольку становление личности как полноправного субъекта права начинается еще в школьном возрасте, особое внимание следует уделять вопросам правового воспитания учащихся. Цель настоящего исследования – обоснование необходимости ранне-

го правового воспитания, а также выявление и апробация эффективных методов его реализации в школьной практике. В исследовании рассматриваются теоретические основы правового воспитания, опирающиеся на труды отечественных и зарубежных ученых, изучающих вопросы правосознания, правовой социализации и культуры. На этой основе был разработан план правового воспитания для учащихся 5 класса, включающий комплекс мероприятий, направленных на формирование правовой активности, гражданской ответственности и уважения к нормам права. План прошёл апробацию в рамках практической исследовательской работы. Полученные результаты были зафиксированы с помощью сравнительного анализа, представленного в виде таблицы и диаграммы, что позволило наглядно оценить эффективность предложенных методов. Выводы исследования могут быть использованы в педагогической практике для повышения качества правового воспитания в системе общего среднего образования Республики Казахстан и за её пределами.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовая культура, правовое сознание, процесс воспитания, методы воспитания.

EFFECTIVE METHODS OF LEGAL EDUCATION FOR SCHOOLCHILDREN

Zharikbayeva D.R.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of Department of history, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Republic of Kazakhstan.

In the context of building a legal state and a civil society, the development of legal literacy, legal awareness, and legal culture among the younger generation becomes critically important. Since the foundation of a legally competent personality is laid during school years, particular attention should be paid to the legal education of students. The main objective of this study is to justify the necessity of early legal education and to identify and test effective methods for its implementation in school settings. The research explores the theoretical foundations of legal education, drawing on the works of both domestic and international scholars in the fields of legal consciousness, legal socialization, and civic culture. Based on this analysis, a legal education plan was developed for 5th-grade students, consisting of a set of activities aimed at fostering legal awareness, civic responsibility, and respect for the rule of law. The plan was tested through practical implementation. Results were recorded and analyzed using comparative methods, presented in the form of tables and diagrams to visually assess the effectiveness of the selected approaches. The findings of this study may be applied in pedagogical practice to improve the quality of legal education in the general secondary education system of the Republic of Kazakhstan and beyond.

Key words: legal education, legal culture, legal awareness, educational process, methods of education.

Кіріспе. Қазақстанның білім беру саясатының басым бағыттарының бірі тұлғаның адамгершілік мұраттары мен құндылықтарын қалыптастыруға, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге ықпал ететін тәрбие процессін қамтамасыз ету, этномәдени мұраны игеру арқылы даралықты дамытуға бағытталу болып табылады, бұл жеке тұлғаны көп этностық білім беру кеңістігіне қосумен қамтамасыз етеді [1, 245 б.].

Балаларды тәрбиелеу олардың дамуының маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі кезеңде балалар өздерінің жеке басы мен құқықтары туралы біле бастайды, сондықтан осы жастағы құқықтық тәрбие ерекше маңызды болып саналады. Құқықтық тәрбиенің мақсаты – балалардың бойына азаматтық қасиеттерді, этикалық және моральдық құндылықтарды, құқықтық сана мен мәдениеттілікті және әлеуметтік бейімделу дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Құқықтық тәрбие үшін заң тәжірибесі де маңызды екенін атап өткен жөн. Егер адамның өмірлік тәжірибесі ресми ағартушылық көзқарастардан біршама алшақтаса, онда өмірлік тәжірибе міндетті түрде басымдыққа ие болады. Қазіргі қоғамның құқықтық тәрбиесі заңнаманың сапасына, практикаға және құқықтық қолдану нысандарына, сонымен қатар адамның құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғаудың қазіргі жағдайына, жасалған заңсыз әрекеттердің әшкерелену деңгейіне, құқықтық насихаттың күш-жігеріне емес, тұтастай алғанда құқықтық саланың реттілігіне тікелей байланысты болады. Адам санасында тәрбие нормаларын нығайту айтарлықтай күшті құқықтық сананы дамытады. Қарастырылып отырған жағдайда, процесс тұрғысынан тәрбие – бұл құрал, ал нәтиже тұрғысынан сана – мақсат.

Зерттеу жұмысының мақсаты – құқықтық білімді, заңды білетін және заң нормаларын құрметтейтін, құқық бұзушылықтарға қарсы тұратын, құқықтық нигилизммен, сыбайлас жемқорлықпен және т.б. күресетін тұлғаны қалыптастырумен сипатталады.

Зерттеу жұмысының міндеттері: мектеп оқушыларын құқықтық тәрбиелеудің тиімді әдістері туралы ғылыми тұжырымдамаларды анықтау арқылы мектеп оқушыларына құқықтық тәрбиелеудің тиімді әдістерін қолдана отырып, жоспарын құрып, осы жоспар негізінде зерттеу жұмыстарын жүргізу, зерттеу нәтижесін негізге ала отырып, мектеп оқушыларына құқықтық тәрбие берудің тиімді әдістерін анықтау.

Құқықтық тәрбие үдерісі адамның құқықтық санасын, қоғамның құқықтық мәдениетін дамыту нәтижесінде, оған құқықтық мемлекеттің талаптары мен құндылықтарына сәйкес келетін бәсекеге қабілетті, құқықтық білімді азамат тұлғасы қалыптастырып, жетілдірумен байланысты. Құқықтық тәрбие беру жүйесі құқықтық білім берумен тығыз байланысты жүзеге асырылады.

Материалдар және әдістер. Қазіргі уақытта құқықтық тәрбиеге қатысты құқықтық, педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік саладағы зерттеулер көп кездеседі, себебі құқықтық тәрбие арқылы тұлғаның қоғамдық, құқықтық білімі, санасы мен мәдениеті қалыптасады. Құқықтық тәрбиенің мәні мен мазмұнын, оны дамыту тетіктерінің жүйесін, сондай-ақ жастардың барлық құқықтық білімді игеру процесінің сапасын арттыру ерекшеліктерін белгілі бір дәрежеде ашатын көптеген түрлі тәсілдер бар. Осы бағытта ғалымдар, педагогтар, психологтар, заңгерлер және т.б. жүргізген ғылыми зерттеулер нысанның өзектілігіне байланысты ерекше назар қойып зерделеуге лайық.

Жеке тұлғаның құқықтық білімді, саналы және мәдениеттілігі жастайынан бастап қалыптасып дами түседі. Осыған орай, нақты құқықтық тәрбие беру арқылы баланың құқықтық санасы мен мәдениеттілігін, білімін жоғары дегейде дамыту үшін, мектеп табалдырығынан бастап құқықтық тәрбиеге баулу қажет.

Мектеп оқушыларын құқықтық тәрбиелеу мәселесін Г. Ауелбекова, С.Б. Балшикеев, Л.А. Ватаева, С.Б. Насыров, М.А. Мурабилдаева, Н. Елікбаев, М.Д. Нұрашев және т.б. ғалымдар зерттеп, тұжырымдаған.

Құқықтық тәрбие – бұл жеке азаматтарда немесе жалпы қоғамда құқықтық мәдениетті қалыптастыру процесі. Бұл үдерісті БАҚ, мемлекеттік органдар, лауазымды адамдар, оқу орындары, сондай-ақ үкіметтік емес ұйымдар арқылы жүзеге асырады. Егер құқықтық тәрбие туралы айтатын болсақ, оны кең және тар мағынада түсінуге болады. Кең мағынада, құқықтық тәрбие туралы емес, адамның құқықтық әлеуметтенуі туралы айту маңызды, яғни қоршаған ортаға, тұтастай алғанда, жалпы заң практикасы жүйесіне, сондай-ақ лауазымды тұлғалардың мінез-құлқына, құқықтық саланың мемлекеттік органдарының өкілдеріне тәрбиелік әсер еткенде. Егер құқықтық тәрбие туралы тар мағынада айтатын болсақ, онда бұл жеке адамның, адамдар тобының немесе жалпы қоғамның құқықтық мәдениетін арттыруға бағытталғандығымен көрінетінін атап өткен жөн [2, 364 б.].

Құқықтық тәрбиені мектепке дейінгі уақыттан бастап жүзеге асырудың маңызын С.Б.Насыров: «Мектеп жасына дейінгі балаларды құқықтық тәрбиелеу проблемалары, әсіресе балалардың әлеуметтік маңызды дағдылары мен құндылықтарын қалыптастыруға деген қажеттіліктің артуы жағдайында ең өзекті және маңызды болып табылады. Мамандандырылған әдебиеттерді талдауға және мұғалім ретінде қолда бар тәжірибеге сәйкес, бастауыш мектеп жасына дейінгі балалар өздерінің мінез-құлқында адамгершілік нормаларына назар аудара бастайды, ал үлкен жаста олар оларды сақтай алады, сонымен қатар олардың шынайы мағынасы мен маңыздылығын түсіндіре алады. Басқаша айтқанда, балаларда құқықтық сананың тиісті қалыптасуының психологиялық алғышарттары мектеп жасына дейінгі жаста пайда болады» [3] – деп атап өткен.

Құқықтық тәрбие балалардың «құқық» ұғымымен байланысты дүниетанымды қалыптастыруға, сондай-ақ құқыққа оң көзқарасты тудыратын құндылық кешенін дамытуға бағытталған. Сондықтан құқықтық тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі құқықтық білім беру болып табылады. Алайда, бұл жеке тұлғаның құқықтық білімін қалыптастыруға толық ықпал етпейді, құқық туралы білім әрқашан жеке тұлғаның құндылық нұсқауларына айнала бермейді. Қажетті нәтижеге мақсатты және кешенді білім мен тәрбие беру үдерісі арқылы құқықтық санасы мен мәдениетін қалыптастырып ықпал етеді.

М.А.Мурабилдаева құқықтық сананы қалыптастыру үшін тұлғаның белсенділігін арттыру қажеттігі туралы пікір білдіреді. Оның тұжырымдамасы бойынша: құқықтық нормаларды жүзеге асыру – қоғамға пайдалы іс-әрекет құқық нормаларының талабын орындау, заңмен белгіленген мүмкіндікті пайдалану үшін азамат белгілі бағытты әрекет жасап, белсенділігін көтеруі қажет [4, 31 б.].

Құқықтық тәрбие беруде оқушылардың құқықтық санасымен қоса, құқықтық мәдениетін қалыптастыру негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Жастардың құқықтық мәдениеттілігін қалыптастырып, дамыту мәселесі осы уақытқа дейін өзектілігін жоғалпаған.

Осы мәселе бойынша Н.Елікбаев пен М.Д.Нұрашев өз зерттеулерінде: «Құқықтық мәдениет – өзінің ішкі құрылымы мен әлеуметтік байланыстар жағынан ерекше құбылыс екендігі ақиқат мәселе. Ол міндетті шарт болғанымен заңдарды, құқық ережелерін білумен ғана шектеліп қоймайды. Құқықтық мәдениет құқықтық санадан өзге құқықтық тәртіптілік пен заңдылықты нығайту оны қамтамасыз ету мүддесінде құқықты орындаушылық қызмет деңгейінде біріктіреді» [5, 75-76 бб.] – деген тұжырымдама жасаған.

Г.Ауелбекова құқықтық сана мен мәдениеттің арасындағы байланысты: «Құқықтық мемлекеттің негізгі белгісі – халықтың құқықтық мәдениетінің болуы. ... құқықтық мәдениет пен құқықтық сана өзара тығыз байланысты» [6, 23 б.] – деп түсіндірген.

Азаматтық қоғамды қалыптастыру процесі құқықтық нигилизм, сыбайлас жемқорлық және т.б. сияқты құбылыстарды жоюмен тікелей байланысты, сонымен бірге халықтың құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетінің деңгейі маңызды рөл атқарады, сондықтан бұл үшін құқықтық тәрбиенің ойластырылған жүйесін құру қажет. Қазіргі заманның өзекті мәселесі – құқықтық нигилизмнің абсолютті шешімі болып табылатын құқықтық тәрбиені дамыту. Құқықтық тәрбие – бұл құқықтық мәдениеттің жеткілікті жоғары деңгейін қалыптастыру мақсатында адамның санасына әсер етудің мақсатты про-

цесі. Бұл әсерді мемлекеттік билік органдары, қоғамдық бірлестіктер, білім беруші мекемелер құқықтық мәдениет деңгейін қалыптастыру және арттыру мақсатында жүзеге асыра алады [7, 78 б.].

Қоғамда құқықтық сана мен мәдениеттің жоғары деңгейін қалыптастырудың маңызды шарттарының бірі – құқықтық тәрбие. Құқықтық тәрбие дегеніміз – адамдардың санасы мен мінез-құлқына мақсатты және жүйелі әсер ету, олар өздерінің жеке сенімдеріне сүйене отырып, олардың құқыққа деген құрметін, сондай-ақ оны толық сақтау әдеттерін қалыптастыруға бағытталған. Құқықтық тәрбиенің негізгі әдістеріне мыналар жатады: жеке өзіндік білім алу мен өзін-өзі тәрбиелеу (мысалы, мамандандырылған заң әдебиеттері мен нормативтік-құқықтық құжаттарды оқу); отбасы ішінде құқықтық сана мен мәдениетті қалыптастыру; БАҚ қолдану (мысалы, ғылыми радио және телебағдарламалар арқылы құқықтық тақырыптарды зерттеу); орта жалпы білім беретін мекемелерде заң пәндерін оқыту; заңгер-зерттеушілердің құқықтық білімдерін дәріптеу (мысалы, кітап шығару).

Құқықтық сана мен құқықтық мәдениеттің қалыптасып, дамуында оқушылардың әл-ауқаты, әлеуметтік жағдайы, коммуникативтігі сияқты жағдайлар ерекше әсер етеді. J.Spratt «Балалық шақтың әл-ауқаты: білім берудегі рөлі қандай?» мақаласында балалардың әл-ауқаттың бір-біріне сәйкес келетін дискурсивті тақырыптарының үшіншісі «Әуметтік көмек саласынан туындайтын қамқорлық Туралы Дискурс», баланың жағдайына назар аударудан бұрын, олардың қамқорлығындағы балалардың әл-ауқатын көтерудегі және қолдаудағы ересектердің рөлі мен міндеттеріне арналған. Бұл балалардың құқықтарын, қарым-қатынасқа түсу құқықтарын жүзеге асыруды қамтиды. Бұл мектептегі қарым-қатынас пен этиканы, сондай-ақ балалардың әл-ауқатын жақсартуға бағытталған ведомствоаралық күш-жігерді ескереді [8, 225 б.].

Т. В. Корчагина, А. И. Николаев құқықтық тәрбиені қазіргі заман талабына сай жүзеге асыру мәселелерін технологиялық даму факторымен байланыстырады. Олар: «Тәрбие формалары мен әдістерін, соның ішінде құқықтық тәрбиелеу әдісін таңдау бірқатар факторларға байланысты, бірақ бұл әлеуметтік қатынастардың динамикасымен анықталады. Қазіргі жағдайда мұндай динамиканың маңызды факторы технологиялық даму болып табылады» [9, 43 б.] – деген пікір берген.

Осыған орай, құқықтық тәрбие үдерісін мектептен бастау және оның сапалы жүзеге асырылуы үшін заманауи әдіс-тәсілдерді пайдалану маңызы еліміздің бәсекеге қабілетті, құқықтық білімді және құқықтық саналы, құқықтық мәдениетті азаматты қалыптастырып, дамытумен байланысты. Құқықтық тәрбиелеу үдерісін мектеп ұжымы, ата-аналар және оқушылардың тығыз байланыста жүзеге асырылуының да маңызы зор. Бұл мәселе бойынша Louise McCuaig, Tony Rossi, Eimear Enright, Karen Shelley өз зерттеулерінде: «Тұлғааралық қарым-қатынас пен сенімнің дамуы мұғалімдердің ата-аналармен және отбасылармен жұмысы туралы ойлауынан айқын көрінеді. Мұндай жұмыс оқушылар мен олардың отбасыларының күрделі, жиі ретсіз жеке өмірінің орталығында болуды қамтиды, олар көбінесе қаржылық қиындықтарға немесе әлеуметтік оқшаулануға байланысты күрделі мәселелерге тап болды. Зерттеуге қатысушы мұғалім оқушылардың, ата-аналардың және мектептердің үштігінде жұмыс істеу қажеттілігі туралы айтты. Оның пікірінше, егер триаданың бір бөлігі жетіспесе, балалардың мектептегі қиындықтарын шешу мүмкін емес еді. Барлық қатысушылар ата-аналармен және оқушылармен қарым-қатынас орнатудың стратегиялары туралы айтып берді, олар мұғалімдердің рөлі туралы қабылданған тұжырымдамалардан асып түсті» – деген пікір білдірген [10].

Зерттеу жұмысымызда жалпы тәрбиелеу технологияларының диагностикалық, мақсат қою, жобалау, құру, ұйымдастырушылық-белсенділік, бақылау сынды компоненттерін негізге алдық.

Сапалы құқықтық тәрбие беру үшін әртүрлі әдістер мен технологияларды қолдануды, сондай-ақ ата-аналармен және мұғалімдермен мақсатты жұмыс жүргізуді қамтитын кешенді тәсілді қолдану қажет. Мектеп оқушыларын құқықтық тәрбиелеу олардың азаматтық қасиеттерін, этикалық және моральдық құндылықтарын, қақтығыстарды сындарлы шешу және әлеуметтік бейімделу дағдыларын қалыптастыруға негізделуі керек. Осы мақсаттарға жету үшін ойындар, әңгімелер, пікірталастар ұйымдастыру арқылы оқушылармен белсенді жұмыс жүргізудің әртүрлі әдістерін қолдану қажет. Құқықтық тәрбие әдістерін таңдағанда балалардың жас ерекшеліктерін, олардың құқықтық білімдерінің, құқықтық санасы мен мәдениетінің деңгейін ескеру маңызды. Ата-аналар, педагогтар және басқа да ересектер оқушылармен тиімді қарым-қатынас жасау және оларға азаматтық қасиеттерді дамытуға көмектесу үшін өздері де құқықтық сауатты болулары керек. Сондай-ақ мектептің білім беру бағдарламаларына құқықтық тәрбиені енгізу және осы бағытта жүйелі жұмысты қамтамасыз ету маңызды.

Қазіргі кезде қолданылып жүрген жаңа педагогикалық технологияның негізіне жататындар:

- әрбір оқушының жеке және дара ерекшеліктерін ескеру;
- оқушылардың қабілеттері мен шығармашылықтарын арттыру;
- оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу, іздену дағдыларын қалыптастыру [11, 61 б.].

Жоғарыда аталынған жаңа педагогикалық технологияларды негізге ала отырып, мектеп оқушыларына құқықтық тәрбие беру үдерісін жүзеге асырдық. Зерттеу барысын үш кезеңге бөліп қарастырдық:

1-кезең, құқықтық тәрбие жоспарын құру, жүргізілетін мектеп оқушыларын анықтап алу;

2-кезең, тәрбиелеудің заманауи әдістері мен жаңа технологияларын қолдана отырып, тәрбие жұмысын жүргізу;

3-кезең, зерттеу жұмысын қорытындылау.

Зерттеу жұмысын қыркүйек-сәуір айларында жүргіздік және тамыз айының соңғы 10 күнінде зерттеуге қатысатын 5 сыныптың 31 оқушысын алдық. Сонымен қатар, осы екі айда өткізетін тәрбие жұмысымыздың жоспарын құрдық.

Кесте 1 – Құқықтық тәрбие беру жоспары

№	Іс-шара	Мақсаты	Мазмұны	Өтетін уақыты
1	«Құқық дегеніміз не?» сауалнама	Оқушылардың құқықтық білімінің, мәдениеттілігі мен санасының деңгейін анықтау	Сауалнама сұрақтары: 1. Өз құқығыңды білесің ба? (иә, жоқ, кішкене білемін) 2. Қандай құқықтарың бар? 3. Міндеттеріңді атап өт 4. Заңға қарсы әрекеттерді көрсет? (үй жұмысын орындамау; ден-саулыққа зақым келтіру; қоғамдық көлікте жол ақысын төлемеу; достарына өтірік айту) 5. ҚР-сының рәміздерін ата	қыркүйек
2	«Отан – қуат, Отбасы – шуақ» тақырыбында ата-аналармен марафон	Оқушылар мен ата-аналарды ҚР-сының Конституциясымен, Бала құқықтары туралы конвенциямен таныстыру, бала мен ата-ана құқықтары мен міндеттерін түсіндіру	Мұғалімнің жүргізуімен өтеді. ҚР Конституциясына, Бала құқықтары туралы Конвенцияға жалпылама шолу өтеді. Оқушылар мен ата-аналардың бірнеше топқа бөлу арқылы азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын, Конвенциядағы бала құқықтары туралы жеке тапсырмалар беріліп, әр топ өз тапсырмасын қорғайды. Осы тақырып бойынша топтар бір-біріне сұрақтар дайындайды.	қазан
3	«Қазақ даласындағы заң нормалары» тақырыбында рольдік ойын	Қазақстанның мемлекет және құқық тарихын ұғындыру, Дала заңдарының маңыздылығын ашу, патриоттық, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырып, дамыту	Қазақ даласындағы мемлекеттер мен заң нормаларына шолу жасау арқылы, оқушылардың Жеті Жарғы заңының негізінде Билер сотын сахналауы. Мұнда оқушылар бір апта бұрын өзіндік жұмыс ретінде Жеті жарғы заңымен танысады, белгілі бір жағдайды (ұрлық, амантқа қиянат және т.б.) алып, қойылымды дайындап, әр оқушы өз рольдерін сомдайды.	қараша
4	«Құқық бұзушылық және оның залалдары» тақырыбында дөңгелек стол	Оқушылардың құқықтық мәдениетін қалыптастырып, дамыту. Заңды және заңсыз әрекет немесе әрекетсіздітер, оларға қолданылатын жауапкершіліктер немесе жаза туралы түсініктерін жетілдіру.	Дөңгелек стол қонақтары Ішкі істер басқармасының қызметкерлері, Жасөспірімдер жөніндегі инспектор, мектеп психологы. Кездесуде қазіргі уақыттағы кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылық, оған қолданылатын жаза немесе жауапкершілік туралы мәселелер қозғалады. Оқушылар тарапынан сұрақтарға жауап беріледі.	желтоқсан
5	«Менің Республика – Қазақстан» тақырыбында эссе жазу	Оқушылардың қоғамдық, құқықтық санасын дамыту. Отансүйгіш қабілетін жетілдіру. Өзіндік жұмысқа баулу арқылы, іздену қабілеттерін қалыптастыру.	Эссе Республика күніне арналады. Эсседе Қазақстанның егемендік алуы, рәміздері, Конституциясы, туралы қамтылып, Қазақстан Республикасының болашағын сипаттап, сол сипатқа еліміздің сай келуі үшін қосатын өзіндік үлесін сипатта арқылы эссені қорытындылау.	қаңтар

6	«Азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтары» деріс сабақ	Қазақстан азаматтарының құқықтарының, бостандықтары мен мүдделерінің Конституциясымен қорғалуы туралы түсініктерін қалыптастыру.	ҚР Конституциясына шолу жасау, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын жүйелеу. Конституцияда реттелген құқықтары мен бостандықтарды өзіндік, әлеуметтік, саяси және мәдени салаларға топтастыру, оларға мысал келтіру арқылы жеке тұлғаның құқықтарының, бостандықтарының заңмен қорғалу деңгейі мен өзектілігін түсіндіру.	ақпан
7	«Парламент палаталарының біріккен отырысы» рольдік ойын	Оқушылардың заң нормаларын түсіну, оларға талдау жасау, ҚР Конституциясының нормаларына қайшы келетін нормаларды ажырата білу сияқты құқықтық сауаттылықтарын қалыптасып дамыту.	Оқушылар бірнеше топқа бөлінеді, бір топ Мәжіліс, екінші топ Сенат депутаттары болса, 4 оқушы министрлер (Ішкі істер министрі, Оқу-ағарту министрі, Туризм және спорт министрі, Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі) өз саласына байланысты заң жобасын даярлап, депутаттардың талқылауына салады. Осы уақытта оқушылар ҚР Конституциясын негізге алады.	наурыз
8	Тест	Зерттеу жұмысының нәтижесін қорыту. Оқушылардың құқықтық білімінің, санасы мен мәдениетінің деңгейін анықтау.	Тест сұрақтары келесі бағыттарда дайындалды: - ҚР Конституциясы - Бала құқықтары туралы Конвенция - өзіндік құқықтар мен бостандықтар, міндеттер - құқық бұзушылық және заңды жауапкершілік	сәуір

Осы құрылған жоспар негізінде зерттеу жұмысымыздың екінші кезеңін жүргіздік. Құқықтық тәрбие беруші 31 оқушылардың құқықтық білімінің, санасы мен мәдениет деңгейін анықтау мақсатында сауалнама алынды. 1-кестеде көрсетілгендей сұрақтарға берген жауаптарын қорытындылай келе, біз оқушылардың құқықтық білімі, санасы мен мәдениетінің деңгейі төмен екенін анықтап, құрылған жоспар бойынша тәрбие жұмыстарын жүргіздік. Сауалнама нәтижесі жалпы 77,42%-ды құрайды. Әрбір сауалдағы оқушылардың берген жауаптарына жеке тоқталсақ, нәтиже келесідей:

- 1 сұрақ бойынша 31 оқушының 16-сы «иә», 8-і «кішкене білемін» және қалған 7-уі «жоқ» деген жауап берді (77,4%);

- «Қандай құқықтарың бар?» – деген сұраққа 9 оқушы нақты жауап берген, 11 оқушы құқық пен міндеттерді шатастырған, 5 оқушы білім алу құқығын ғана көрсеткен және 6-уы мүлдем жауап бермеген (80,65%);

- 3-ші сұрақ бойынша 15 оқушы өз міндеттерін атап өткен, 11-і міндеттер мен құқықтарды бірге көрсеткен, 5-уі мүлдем жауап бермеген (83,9%);

- 4-ші сұраққа 14 оқушы ғана дұрыс жауап берген (45,16%);

- ҚР-сының рәміздерін 31 оқушы да толық атап, сипаттаған (100%).

Осы сауалнама нәтижесін негізге ала отырып, құқықтық тәрбие беруде бақылаудағы 31 оқушылардың әр қайсысымен олардың деңгейіне қарай жұмыс жүргізетінімізді анықтадық. Өз құқықтарын міндеттермен, міндеттерін құқықтарымен шатыстыратын оқушылармен, мүлдем құқық саласы бойынша хабары жоқ оқушылармен және өз құқықтары мен міндеттерін білетін оқушылармен жеке-жеке жұмыс жүргізу қажеттілігін анықтадық.

Құқықтық білімі қалыптасқан оқушыларды әр іс-шарада өзімізге көмекші немесе команда капитаны сияқты рольдерді, көбірек өзіндік зерттеу жұмыстарын беруді шештік. Жеке тұлғаның құқықтары мен міндеттерін шатастыратын оқушылармен ҚР Конституциясымен, Бала құқықтары туралы Конвенциямен өзіндік жұмыс жасауды және рольдік ойында Жеті Жарғы заңын талдауды, ойынның сценарийін құруда белсенді қатысуына ықпал еттік. Ал, мүлдем құқықтық білімі қалыптаспаған оқушыларды топтық жұмыстарға араластыру арқылы және құқықтық білімі қалыптасқан оқушылармен қосылып ҚР Конституциясын, Бала құқықтары туралы Конвенциясын, Жеті жарғы заңын талдау жасатып, осы талдау нәтижесін өзіндік жұмыс арқылы қорытындылау сияқты жұмыстарға араластырдық. Осы жұ-

мыстар арқылы біз құқықтық тәрбиелеу үдерісіне қатысушы оқушылардың жеке және өзіндік ерекшеліктерін анықтау арқылы жаңа педагогикалық технологияның негізгі әдістерінің бірін қамтыдық.

Сауалнама арқылы анықталған оқушылардың білім деңгейін ескере отырып, оладың қабілеттері мен шығармашылықтарын арттыру мақсатында «Отан – қуат, Отбасы – шуақ» тақырыбында ата-аналармен марафон, «Қазақ даласындағы заң нормалары», «Парламент палаталарының біріккен отырысы» тақырыптарында рольдік ойындар, «Құқық бұзушылық және оның залалдары» тақырыбында дөңгелек стол және «Азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтары» дәріс сабақ және ұйымдастырдық.

Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу, іздену дағдыларын қалыптастыру мақсатында «Қазақ даласындағы заң нормалары» тақырыбында рольдік ойынына өздерінің даярлығы (Жеті жарғы заңын оқу, зерттеу, билер соты қарайтын қылмысты таңдау, ол бойынша сценарий дайындау және т.б.), «Менің Республикам – Қазақстан» тақырыбында эссе жазу және тест тапсырмалары берілді.

Нәтиже және талқылау. Оқушыларға жеке және дара ерекшеліктерін анықтап, осы мәселелерді ескеріп, балалардың қабілеттері мен шығармашылықтарын арттыру және өз бетінше жұмыс істеу, іздену дағдыларын қалыптастыру бағыттары бойынша жүргізілген құқықтық тәрбие жұмыстары нәтижелі болды.

Оқушылардың құқықтық білімнің деңгейін, жеке дара ерекшеліктерін анықтау мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижесі жоғарыда көрсетілді. Осы нәтижеге сүйене отырып, әр оқушының қабілеттеріне қарай, құқықтық білімінің, санасы мен мәдениетінің деңгейіне қарай 1-кестеде жоспарланған іс-шаралар ұйымдастырылды. Осы іс-шаралардың нәтижесі келесідей көрсеткіштерге ие болды:

- ата-аналармен өткен «Отан – қуат, Отбасы – шуақ» атты марафонда ҚР Конституциясы, Бала құқықтары туралы Конвенция нормалары талқыланып, ҚР азаматтырының құқықтары мен бостандықтары, міндеттері, балалардың қорғалатын мүдделері қамтылды. Осы мәселелерді негізге ала отырып, ата-аналар мен оқушылар арасында топтық жұмыстар жүргізілді және марафон соңында тақырып қорытындыланды;

- «Қазақ даласындағы заң нормалары» тақырыбында рольдік ойын соңында тақырыпты қорытындылау кезінде оқушылардың Жеті жарғы заңындағы қамтылған нормалар, билер сотының маңыздылығы және қазіргі уақытпен салыстыру, қарастырылған істің қоғамға, мемлекетке тигізетін зияны туралы мәселелер көтеріліп, әр оқушының пікірлері тыңдалып, осы айтылған көз-қарастар бойынша балалардың түсінігі бағаланды;

- «Құқық бұзушылық және оның залалдары» тақырыбында дөңгелек стол қонақтарымен сұхбат жүргізу арқылы және кездесудегі негізгі талқыланған құқық бұзушылықтар мен олардың мемлекетке, қоғамға немесе жеке тұлғаға тигізетін залалын анықтау, сонымен қатар мұндай әрекет немесе әрекетсіздіктерге бармау үшін алдын-алу шараларының маңыздылығын түсіну арқылы оқушылардың ой-өрісі, жалпы құқықтық білімінің деңгейі анықталды;

- «Менің Республикам – Қазақстан» тақырыбында жазылған эсседегі оқушылардың қамтыған Қазақстанның егемендік алуы, рәміздері, Конституциясы, туралы қамтылып, Қазақстан Республикасының болашағын сипаттап, сол сипатқа еліміздің сай келуі үшін қосатын өзіндік үлесін сипаттау арқылы эссені қорытындыланды;

- «Азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтары» тақырыбында өткен дәріс сабақта оқушылармен бірге Қазақстанның азаматтарының құқықтары мен бостандықтарына талдау жасап, оларды топтастыру арқылы жұмыс жүргізілді;

- «Парламент палаталарының біріккен отырысы» тақырыбында ұйымдастырылған рольдік ойынында оқушылар білім, қоғамдағы қылмыс, еңбек және туризм салалары бойынша заң жобаларын құрып, оқушылардың Парламент депутаттары ретінде ұсынылған заң жобаларын қарастырып, олардың Конституцияға қайшы келмеуін қадағалап, елімізге жағымды жақтарын анықтаумен талдау арқылы жүзеге асырылды;

- Құқықтық тәрбие жұмыстарын жүргізу барысында оқушылардың құқықтық білімін, мәдениеті мен санасының алғашқы алынған сауалнамамен салыстырғанда көтерілуін анықтау мақсатында ҚР Конституциясы, Бала құқықтары туралы Конвенция, балалардың құқықтары мен бостандықтары, міндеттері, құқық бұзушылық және заңды жауапкершілік бағыттарында тест қабылданды.

«Отан – қуат, Отбасы – шуақ» морфонында оқушылар ата-аналарымен бірге өз құқықтарымен, бостандықтарымен, міндеттерімен танысуы және командаларға бөлініп өз пікірлерін білдіріп, ҚР Конституциясын, Балалар құқықтары туралы Конвенцияны қорытындылай келе өздерінің құқықтық білімін дамыта бастады. Рольдік ойынға қатысулары арқылы олардың осы ойынға дайындығы, рольді сомдауы оқушылардың қазақ даласындағы заң нормаларының маңызын түсіне отырып, еліміздің мемлекеті мен құқығының тарихын білуі олардың патриоттық сезімін жетілдіріп, қоғамдық және құқықтық саналарының қалыптасуына ерекше ықпал етті. Одан әрі, оқушылардың құқықтық санасы мен мәдениетін және құқықтық білімін жетілдіру мақсатында эссе жазылды. Эссе жазу барысында алдын-ала оқушыларға белгілі бір бағыт берілді. Оқушылардың осы іс-шаралар арқылы қалыптасқан құқықтық санасы мен мәдениетін азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын ұғындыру және заң шығару процедурасының маңыздылығын түсіндіру үдерісі ұйымдастырылды.

Осы іс-шаралардың нәтижесін анықтау мақсатында оқушылардан тест қабылданды. Қабылданған тест нәтижесі келесідей көрсеткішке ие болды:

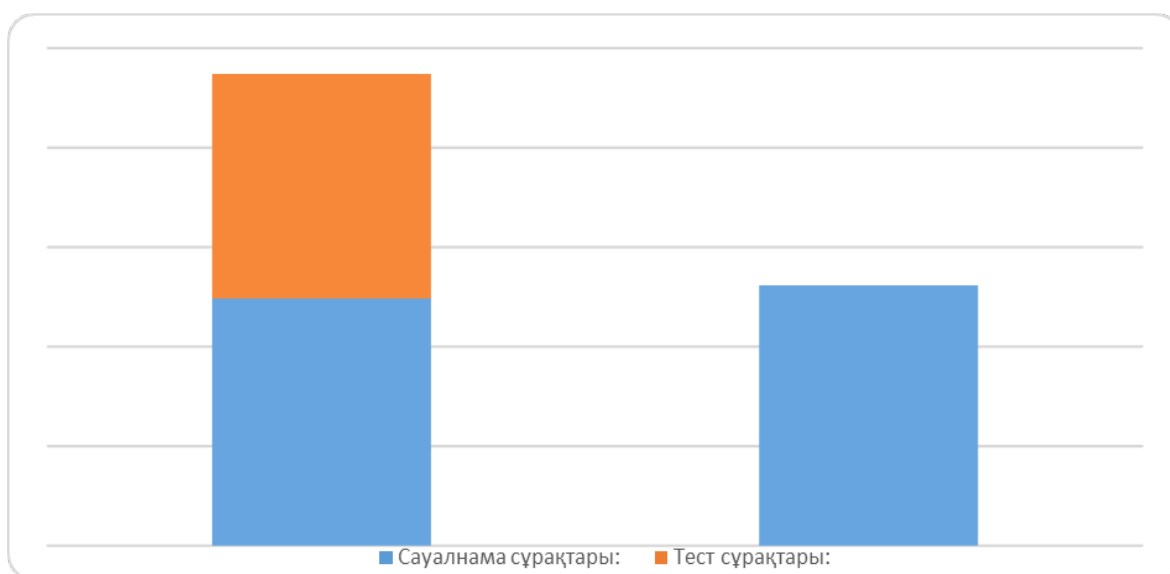
- ҚР Конституциясына қатысты сұрақтарға 31 оқушының 19-ы «өте жақсы», 7-еуі «жақсы» және 5-еуі «қанағаттанарлық» (83,9%);
- Бала құқытары туралы Конвенцияға қатысты сұрақтарға 15-і «өте жақсы», 12-і «жақсы», 4-еуі «қанағаттанарлық» (87,1%);
- Балалардың құқықтары мен бостандықтары, міндеттері туралы сұрақтарға 18-і «өте жақсы», 11-і «жақсы» және 2-еуі «қанағаттанарлық» (93,5%);
- Құқық бұзушылық және заңды жауапкершілік туралы сұрақтарға 17-сі «өте жақсы», 11-і «жақсы», 3-еуі «қанағаттанарлық» тапсырды (90,3%).

Зерттеу басындағы алынған сауалнамадағы көрсеткіштермен салыстырғанда оқушылардың құқықтық білімдері, құқықтық мәдениеті мен санасының деңгейі 77,42%-дан 88,7%-ға көтерілгенін байқадық.

Сонымен қатар, жоғарыда көрсетілген жоспарға сай зерттеу жұмыстарын өткізбеген 5 сыныптың 29 оқушысынан зерттеуге қатысқан 31 оқушыдан алған сауалнама мен тесттерді қабылдап екі топты салыстырдық. Салыстырмалы көрсеткіш қорытындысы 2-кестеде және 1-суретте көрініс алды.

Кесте 2 – Зерттеу жұмысының қорытындысы

Сұрақтар	Зерттеу тобының көрсеткіші	Зерттеуге қатыспаған топ көрсеткіші
Сауалнама сұрақтары:		
1. Өз құқығыңды білесің ба? (иә, жоқ, кішкене білемін)	77,4%	78,2%
2. Қандай құқықтарың бар?	80,65%	80,12%
3. Міндеттеріңді атап өт	83,9%	78,3%
4. Заңға қарсы әрекеттерді көрсет? (үй жұмысын орындамау; денсаулыққа зақым келтіру; қоғамдық көлікте жол ақысын төлемей; достарына өтірік айту)	45,16%	55,6%
6. ҚР-сының рәміздерін ата	100%	98,2%
Барлығы:	77,42%	78,08%
Тест сұрақтары:		
1. ҚР Конституциясы	83,9%	70,3%
2. Бала құқықтары туралы Конвенция	87,1%	81,33%
3. өзіндік құқықтар мен бостандықтар, міндеттер	93,5%	81,2%
4. құқық бұзушылық және заңды жауапкершілік	90,3%	67,8%
Барлығы:	88,7%	75,16%

1-сурет – Зерттеу жұмысының қорытындысы

Зерттеу барысында отандық және шетелдік ғылыми ізденістерге, құқықтық актілерге тарихи-теориялық талдау жүргізілді. Жүйелік және құрылымдық-функционалдық талдаудың көмегімен жеке қорғаныс құралдарын қолдану принциптері мен механизмдері анықталды.

Құқықтық тәрбие үдерісі – адамның құқықтық санасын және тұтастай алғанда қоғамның құқықтық мәдениетін дамыту, нәтижесінде оған құқықтық мемлекеттің қажеттіліктері мен құндылықтарына сәйкес келетін құқықтық мінез-құлыққа сәйкес келуге мүмкіндік береді.

Еліміздің құқықтық білімді, қоғамдық және құқықтық санасы мен мәдениеті дамыған азамат тұлғасын қалыптастырып, дамыту мәселесін баланың мектепке дейінгі жасынан бастаған дұрыс. Себебі, мектеп жасына дейінгі кезеңде балалар өздерінің жеке басы мен құқықтары туралы біле бастайды, сондықтан осы жастағы құқықтық тәрбие ерекше маңызды болып саналады. Құқықтық тәрбиенің мақсаты – балаларда азаматтық қасиеттерді, этикалық және моральдық құндылықтарды, жанжалдарды сындарлы шешу және әлеуметтік бейімделу дағдыларын қалыптастыру [12].

Қорытынды. Мектеп оқушыларына сапалы құқықтық тәрбие берудің тиімді әдістеріне жаттығу және мысал әдістерін жатқызамыз. Жаттығу әдісі – оқушылардың күнделікті өмірі мен қызметі дұрыс мінез-құлық тәжірибесін алатындай етіп ұйымдастырылады, Міндеттерді өз бетінше шешеді, жеке қасиеттерін жетілдіреді, жағымды әдеттер мен сенімдерді қалыптастырады. Мысал әдісі – оқушылардың санасы мен мінез-құлыққа жағымды мысалдар жүйесі арқылы дәйекті әсер етеді. Мұғалім өзінің, ата-анасының, оқушылармен кездесуге келген Ішкі істер басқарма қызметкерлерінің іс-әрекеттері үлгі болатындай, коммуникативті мінез-құлық идеалын қалыптастыруға негіз болатындай, оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеуіне ынталандыру және құрал болатындай әрекет етеді.

Сонымен, өз құқықтарын, заңды мүдделері мен міндеттерін толыққанды іске асыра білетін азаматтарды қалыптастыру мақсатында балалардың құқықтық білім мен тәрбие үдерісін жастайынан бастау қажет. Дәл осы мақсатқа құқықтық білім мен тәрбие жұмыстарын жүргізу барысында қол жеткізуге болады. Нәтижесінде білім беру процесінде алынған білім негізінде күнделікті өмірде қолданылатын құқықтық дағдылар қалыптасады. Сол себепті де, осы мақсатты жүзеге асыру үшін мектептерде құқықтық білім беру үдерісін 5 сыныптан бастау керек деген ойдамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1 Куздеубаева А.Б., Мустапаева Т.К., Тобагабылова А.Ж. Адамгершілік құндылықтар көп мәдениетті тұлғаны қалыптастырудың негізі ретінде [Мәтін] / А.Б. Куздеубаева, Т.К. Мустапаева, А.Ж. Тобагабылова // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика және психология» сериясы. – 2021. – №4(49). – 245-253 бб.
- 2 Балшикеев С.Б., Карасартова М.М. Средства формирования правовой культуры личности [Текст] / С.Б. Балшикеев, М.М. Карасартова // Мир науки, культуры, образования. – 2011. – № 6 (31). – С. 364-367.
- 3 Насыров С.Б. Правовое воспитание как компонент формирования гражданской ответственности у детей старшего дошкольного возраста / С.Б. Насыров // Научная электронная библиотека – [Электронный ресурс] URL: elibrary.ru/item.asp?id=41807527 (дата обращения 24.10.2024).
- 4 Мурабилдаева М.А. Құқықтық сана ұғымы, мәні, түсінігі мен мазмұны [Мәтін] / М.А. Мурабилдаева // Педагогика және өнер. – 2023. – №1. – 30-33 бб.
- 5 Елікбаев Н., Нұрашев М.Д. Қазақстандағы құқықтық тәрбие мәселелері [Мәтін] / Н. Елікбаев, М.Д. Нұрашев. – Қарағанды, «Болашақ» баспасы РББ, 2015 – 204 б.
- 6 Ауелбекова Г. Құқықтық тәрбие-құқықтық мәдениетті жетілдірудің басты мақсаты [Мәтін] / Г. Ауелбекова // Зерттеуші. – 2013. – №7/9. – 20-27 бб.
- 7 Батаева Л.А., Царикаева Т.Т. Правовая культура на современном этапе [Текст] / Л.А. Батаева, Т.Т. Царикаева // Система ценностей современного общества. – 2014. – № 38. – С. 78-81.
- 8 Spratt J. Childhood wellbeing: what role for education? [Text] / J. Spratt // British Educational Research Journal. – 2016. – Vol. 42. – Iss. 2. – pp. 223-239. <https://doi.org/10.1002/berj.3211>.
- 9 Корчагина Т.В., Николаев А.И. Правовое воспитание в современных реалиях [Текст] / Т.В. Корчагина, А.И. Николаев // Вестник МГПУ. Серия: Юридические науки. – 2021. – №4 (44) – С. 42-47.
- 10 McCuaig L., Rossi T., Enright E., Shelley K. Schools, student health and family welfare: Exploring teachers' work as boundary spanners [Text] / L. McCuaig, T. Rossi, E. Enright, K. Shelley // British Educational Research Journal. – 2019. – Vol. 45. – Iss. 5. <https://doi.org/10.1002/berj.3548>.
- 11 Абдикаримова Г.Ә., және т.б. Жаңа технологияны білім саласында пайдаланудың маңыздылығы [Мәтін] / Г.Ә. Абдикаримова, А.З. Турсынбаев, Ә.Ж. Тастанов, У.К. Алимкулова, Э.Т. Абдрашова // «Педагогика және психология» ғылыми-әдістемелік журналы. – 2020. – №4(45). – 58-66 бб.
- 12 Баденко Д.В. Современные методы и технологии правового воспитания детей дошкольного возраста / Д.В. Баденко // Научно-издательский центр Аспект – [Электронный ресурс] URL: <https://na-journal.ru/4-2023-pedagogika/4872-sovremennye-metody-i-tehnologii-pravovogo-vospitaniya-detei-doshkolnogo-vozrasta> (дата обращения: 28.09.2024).

REFERENCES:

- 1 **Kuzdeubaeva A.B., Mustapaeva T.K., Tobagabylova A.Zh. Adamgershilik kundylyktar kop madenietti tulgany kalypstastyrudyn negizi retinde** [Moral values as the basis for the formation of a multicultural personality]. *Bulletin of the Abai KazNPU, Series: Pedagogy and psychology*, 2021, no. 4(49), pp. 245-253. (In Kazakh)
- 2 **Balshikeev S.B., Karasartova M.M. Sredstva formirovaniya pravovoj kul'tury' lichnosti** [Means of forming a legal culture of personality]. *Mir nauki, kul'tury', obrazovaniya*, 2011, no. 6 (31), pp. 364-367 (In Russian)
- 3 **Nasyrov S.B. Pravovoe vospitanie kak komponent formirovaniya grazhdanstvennosti u detej starshego doskol'nogo vozrasta** [Legal education as a component of the formation of civic consciousness in older preschool children]. Available at: elibrary.ru/item.asp?id=41807527 (accessed 24 October 2024). (In Russian)
- 4 **Murabildaeva M.A. Kukykytk sana ugymy, mani, tusinigi men mazmyny** [The concept, essence, meaning and content of legal consciousness]. *Pedagogika zhane oner*, 2023, no. 1, pp. 30-33. (In Kazakh)
- 5 **Elikbaev N., Nurashiev M.D. Kazakstandagy kukykytk tarbie maseleleri** [Problems of legal education in Kazakhstan]. Karagandy, «Bolashak» baspasy RBB, 2015, 204 p. (In Kazakh)
- 6 **Auelbekova G. Kukykytk tarbie – kukykytk madenietti zhetildirudin basty maksaty** [Legal education is the main goal of improving legal culture]. *Zertteushi*, 2013, no. 7/9, pp. 20-27. (In Kazakh)
- 7 **Vataeva L.A., Carikaeva T.T. Pravovaya kul'tura na sovremennom e'tape** [Legal culture at the present stage]. *Sistema cennostej sovremennogo obshhestva*, 2014, no. 38, pp. 78-81. (In Russian)
- 8 **Spratt J. Childhood wellbeing: what role for education?** *British Educational Research Journal*, 2016, vol. 42, iss. 2, pp. 223-239. <https://doi.org/10.1002/berj.3211>.
- 9 **Korchagina T.V., Nikolaev A.I. Pravovoe vospitanie v sovremenny'h realiyah** [Legal education in modern realities]. *Vestnik MGPU. Seriya: Yuridicheskie nauki*, 2021, no.4 (44), pp. 42-47. (In Russian).
- 10 **McCuaig L., Rossi T., Enright E., Shelley K. Schools, student health and family welfare: Exploring teachers' work as boundary spanners.** *British Educational Research Journal*, 2019, vol. 45, iss. 5. <https://doi.org/10.1002/berj.3548>.
- 11 **Abdikarimova G.A., Tursynbaev A.Z., Tastanov A.Zh., Alimkulova U.K., Abdrashova E.T. Zhana tehnologiyany bilim salasynda pайдalanudyn manyzdylygy** [The importance of using new technologies in education]. «*Pedagogika zhane psihologiya*» gylymi-adistemelik zhurnaly, 2020, no. 4(45), pp. 58-66. (In Kazakh).
- 12 **Badenko D.V. Sovremennyy'e metody' i tehnologii pravovogo vospitaniya detej doskol'no-go vozrasta** [Modern methods and technologies of legal education of preschool children]. *Nauchno-izdatel'skij centr Aspekt*, available at: <https://na-journal.ru/4-2023-pedagogika/4872-sovremennyye-metody-i-tehnologii-pravovogo-vospitaniya-detei-doshkolnogo-vozrasta> (accessed 28 September 2024).

Авторлар туралы мәліметтер:

*Жарикбаева Дарига Рахимжановна** – педагогика ғылымдарының кандидаты, Тарих кафедрасының аға оқытушысы, Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, A00F6T8 (050038) Алматы қ., Алатау ауд., Зерделі ш/а, 41 үй, 14 пәт., тел.: +7-701-614-80-48, e-mail: dariga-77@mail.ru.

*Жарикбаева Дарига Рахимжановна** – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры истории, Казахский национальный женский педагогический университет, Республика Казахстан, A00F6T8 (050038), г. Алматы, Алатауский р-он, мкр. Зерделі, дом 41, кв. 14, тел.: +7-701-614-80-48, e-mail: dariga-77@mail.ru.

*Zharikbayeva Dariga Rakhimzhanovna** – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of history, Kazakh National Women's Teacher Training University, Republic of Kazakhstan, A00F6T8 (050038), Almaty, Alatau district, Zerdeli m/d, bld. 41, apt. 14, tel.: +7-701-614-80-48, e-mail: dariga-77@mail.ru.